

Edukacja dorosłych na Ukrainie: wstępne warunki kształtowania, perspektywy rozwoju

Education of adults in Ukraine: development perspectives

Key words: society, adult education system, formal education, non-formal education, professional and personal development.

Abstract: An essential matter of "adult education system" concept and its structure have been analyzed in papers of Ukrainian and foreign scientists. The prerequisites for demand of this educational sector in Ukraine have been substantiated. The general construct of the adult education system which contains three subsystems recognized by UNESCO (formal, non-formal and informal) has been described. At the same time, the author emphasizes that this format of system presentation is quite simplified, as it does not reveal the diversity of content, real areas of adult education and its structural and logical connections that perform unifying function, provide sustainability and development. There is a point of view that the structure of the adult education system should illustrate approaches, principles, objectives, tasks and content of adult education; features of interaction of educational process participants; mechanisms of management and sources of funding in adult education.

A retrospective review of the adult education system in Ukraine is presented and the current stage of its development is described, which specifies some components that have recently become essentially important due to social, scientific, technical, economic and other factors (professional development, in-company professional training, training of the unemployed, adult education centers, education of the elderly).

Słowa kluczowe: społeczeństwo, system edukacji dorosłych, edukacja formalna, edukacja nieformalna, rozwój zawodowy i osobisty.

Streszczenie: Dokonana została analiza treści merytorycznych pojęcia „system edukacji dorosłych” i jego struktury w pracach naukowców krajowych i zagranicznych. Uzasadnione są przesłanki, które determinowały zapotrzebowanie na tę sferę edukacyjną na Ukrainie. Opisano systemu edukacji dorosłych, na który składają się trzy uznane przez UNESCO podsystemy (formalny, nieformalny i pozaformalny). Jednocześnie autorka podkreśla, że takie podejście do przedstawienia systemu jest dość uproszczone, gdyż nie oddaje w pełni różnorodności treści, pełni realnych obszarów edukacji dorosłych oraz nie odzwierciedla jej strukturalno-logicznych powiązań pełniących funkcję jednoczącą, zapewniających trwałość i otwierających drogę do rozwoju. Wyraża się pogląd, że struktura systemu edukacji dorosłych powinna odzwierciedlać podejścia, zasady, cele, zadania i treści edukacji dorosłych; osobliwości interakcji wszystkich podmiotów procesu edukacyjnego; mechanizmy zarządzania i źródła finansowania edukacji dorosłych.

Przedstawiono retrospektywny przegląd systemu edukacji dorosłych Ukrainy oraz opisano obecny etap jego rozwoju, w którym wyszczególniono odrębne elementy, które w ostatnim czasie nabrały szczególnego znaczenia w związku z czynnikami społecznymi, naukowo-technicznymi, ekonomicznymi i innymi, posunięciami techniczno-technologicznymi (kształcenie podyplomowe podnoszenie kwalifikacji i szkolenie zawodowe personelu w zakładach produkcyjnych, szkolenie bezrobotnych, ośrodki kształcenia dorosłych, kształcenie seniorów).

Wstęp

Zmiany społeczno-gospodarcze, które miały miejsce w społeczeństwie końca XX – początku XXI wieku, w połączeniu z przemianami technologicznymi i społeczno-kulturowymi na poziomie globalnym i lokalnym, stały się wiodącymi determinantami, które znacząco wpłynęły na określenie roli edukacji dorosłych we współczesnym społeczeństwie ukraińskim i nakreśliły kierunek jej dalszego rozwoju. Potrzeba kształcenia, podwyższania kwalifikacji, przekwalifikowania, przyuczenia zawodowego dorosłych – to niezbędne działania w celu zapewnienia wsparcia dla reform społeczno-gospodarczych, a także tworzenia społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie. Działania te skłaniają do tworzenia i rozwoju elastycznego systemu edukacji ustawicznej dorosłych, zdolnego do reagowania na współczesne wyzwania całego społeczeństwa i potrzeby określonych grup społecznych, ale także na docelowe potrzeby konkretnej jednostki.

Obecna polityka edukacyjna Ukrainy, odzwierciedlająca interesy narodowe w dziedzinie edukacji dorosłych, koncentruje się na procesie internacjonalizacji i światowych trendach w jej rozwoju. Należy dodać, że zapewnienie dostępności i ciągłości kształcenia ustawicznego jest uznawane za jeden z priorytetowych obszarów polityki oświatowej państwa, zapisanych w Narodowej Strategii Rozwoju Oświaty na Ukrainie do 2021 roku, która to strategia zintensyfikowała procesy tworzenia ukraińskiego modelu kształcenia dorosłych (Narodowa Strategia Rozwoju s. 3).

Metody badań

Do wyboru metod badawczych, na potrzeby niniejszego artykułu, wykorzystano zintegrowane podejście poznania naukowego, w tym przede wszystkim *poznania teoretycznego, a w szczególności analitycznego badania, uogólniania, systematyzacji* naukowej literatury pedagogicznej i andragogicznej dotyczącej prezentowanego zagadnienia. Takie podejście umożliwiło wyjaśnienia stanu problemu, odpowiedniego zestawienia zebranego materiału i zapewnienia logiki jego prezentacji. Pozwoliło również na opisanie stanu historycznego i scharakteryzowanie współczesnego systemu edukacji dorosłych na Ukrainie.

Na Ukrainie w ostatnich latach istotne stały się badania nad naukowymi, teoretycznymi i naukowo-metodycznymi podstawami edukacji w ogóle i edukacji dorosłych w szczególności.

Teoretyczne rozumienie tego problemu, w sensie jego integralności i skupienie się na głównym priorytecie – osobowości – poświęcone jest fundamentalnym dziełom ukraińskich naukowców. W szczególności teoretyczne i metodologiczne podstawy kształcenia dorosłych w systemie kształcenia ustawicznego badali W. Aniszczenko, L. Łukianowa, N. Nyczkało, S. Pryima i in.; andragogiczne zasady podyplomowego kształcenia zawodowego zostały potwierdzone przez L. Naboka, N. Protasowa, W. Putsow, T. Soroczan i in.; cechy i technologie edukacji dorosłych były rozważane przez O. Dubaseniuk, A. Werbitski S. Sysojewa; andragogiczne badania porównawcze zostały przeprowadzone przez S. Babuszko, O. Banit, W. Dawidowa, M. Dernowa, O. Žizko, O. Ogijenko, A. Sbrujewa i in.; Historyczne i pedagogiczne badanie edukacji dorosłych ujawnili L. Wowk, Z. Gipters, W. Kowalczuk, L. Timczuk i in.

Prace te pozwalają na poznanie i zrozumienie *systemu edukacji dorosłych*, którego skuteczność zapewnia jedność podsystemów, skoordynowana interakcja wszystkich powiązań, ciągłość działań umożliwiająca rozwiązywanie problemów dotyczących przystosowania jednostki do szybko zmieniających się warunków życia.

Jednocześnie zarówno europejski, jak i krajowy wymiar edukacji dorosłych świadczą o wielowymiarowości i różnorodności powierzonych jej zadań, wskazują na wzajemne relacje i współzależność komponentów, co ogólnie zachęca do holistycznego postrzegania jej konstrukcji.

Warto zauważyć, że dość często edukacja dorosłych jest postrzegana zbyt prosto. Identyfikuje się ją albo z podwyższaniem kwalifikacji, albo z edukacją osób starszych. A przecież jej znaczenie jest o wiele szersze, bardziej interdyscyplinarne.

I tak w polskim *Słowniku pedagogicznym* W. Okoń (1975) podaje następującą definicję wychowania dorosłych: „jest to działalność, której celem jest umożliwienie dorosłym i młodzieży pracującej uzyskania wykształcenia ogólnego i zawodowego, a także promowanie rozwoju i zaspokajania ich potrzeb kulturalnych” (s. 208). K. Wojciechowski (1962) określa edukację dorosłych jako znacznie szerszą niż zwykły zaawansowany trening, podkreślając, że jest to *system społeczny*, który służy pracującej młodzieży i dorosłym w różnego rodzaju przejawach kultury: psychiczno-zawodowej, politycznej, społecznej, higienicznej, moralnej, estetycznej i fizycznej. Jej cel – podkreśla autor – jest ukierunkowany na kształtowanie wielostronnej osobowości, która może i chce reagować na szybkie zmiany w życiu, z korzyścią dla społeczeństwa.

Analizując zasadę ciągłości kształcenia, J. Półturzycki (1981) zauważył, że edukacja obejmuje całą dorosłość (s. 134). Oznacza to – podkreśla dalej naukowiec – „integrację wszystkich wpływów edukacyjnych, formalnych i nieformalnych, a także planowanego kształcenia i samokształcenia” (Półturzycki, 1981, s. 135). W kontekście naszych badań uwagę zwracają późniejsze publikacje tego autora (Półturzycki, 1993), w których podkreślał on, że edukację dorosłych należy rozumieć jako *system* działań edukacyjnych realizowanych w różnych formach i kierunkach dla osób w różnym wieku, o różnych zawodach i miejscach zamieszkania. Edukacja

dorosłych jest składową permanentnej (nieprzerwanej) edukacji i realizuje jej cele w sprzyjających dla dorosłych formach aktywności intelektualnej, akceptowanych przez nich (s. 19).

Edukacja dorosłych jako podsystem krajowego systemu edukacji, ma określone cechy, względną autonomię i superzadania, które polegają na promowaniu wszechstronnego rozwoju osobowości w okresie samodzielnego życia. Edukacja dorosłych koncentruje się również na „wzbogacaniu przez całe życie” twórczego potencjału jednostki. Do osobliwych elementów wyróżniających edukację dorosłych od innych podsystemów można zaliczyć włączanie dorosłych w działalność zawodową, ich orientację na potrzeby edukacyjne związane zarówno z aktywnością zawodową, jak i światem duchowym człowieka dorosłego, wykorzystanie komunikatywnej i aktywnej organizacji procesu kształcenia itp.

Dlatego, naszym zdaniem, świadomość wagi i roli edukacji dorosłych we współczesnym społeczeństwie jest możliwa do osiągnięcia tylko wtedy, gdy jest ona postrzegana jako *system*. **Po pierwsze** możliwe jest zidentyfikowanie relacji i współzależności elementów systemu edukacji dorosłych, ich struktury i na tej podstawie opracowanie praktycznych zaleceń dotyczących optymalizacji funkcjonowania samego systemu. **Po drugie** pojawia się możliwość uniwersalizacji rozważań dotyczących składowych, zjawisk i procesów pedagogicznej działalności zachodzących w samym systemie edukacji dorosłych, wskazania najbardziej istotnych jej przejawów, prawnego wzmocnienia jej rozwoju. **Po trzecie** możliwe jest pogłębienie rzeczywistości poznawczej już zdobytej wiedzy. W ten sposób następuje podwojenie wiedzy (wiedza na ten temat jest pogłębianą przez znajomość jej funkcjonalności zgodnie z prawami systemu).

W tym kontekście wielkiego znaczenia nabiera kwestia elementów systemotwórczych systemu edukacji dorosłych, określanych z różnych punktów widzenia. I tak, O. Nordhaug (1991) uważa, że są to programy edukacyjne i sieć instytucji edukacji dorosłych. Natomiast K. Rubenson (2006) stwierdza, że poza edukacyjnymi programami, szczególne znaczenie mają organy administracji edukacji dorosłych. O. Ogijenko (2008), godząc się z istotną rolą określonych parametrów w funkcjonowaniu systemu edukacji dorosłych, dochodzi do wniosku, iż ważnym elementem systemotwórczym systemu edukacji dorosłych są potrzeby edukacyjne dorosłych. Właśnie zaspokojenie osobistych potrzeb edukacyjnych, które przyczyniają się zarówno do rozwoju zawodowego, jak i duchowego osoby dorosłej, jest wskazywane we wszystkich dokumentach państwowych dotyczących edukacji dorosłych jako ważny czynnik systemotwórczy.

Przedstawimy teraz różne wyjaśnienia interpretacyjne systemu edukacji dorosłych i jego struktury w oparciu o krajowe, jak i graniczne badania.

Najpełniejsze zrozumienie edukacji dorosłych miało miejsce w okresie 70.–80. lat XX wieku wraz z publikacją koncepcji metodologicznej A. Cropla i R. Dave (1978). Jednym ze znaczących elementów tej koncepcji jest zdefiniowanie przez

R. Dave'a (1976) rozumienia terminu *system* w ujęciu systemu edukacyjnego jako holistycznego konstruktów obejmującego system podstawowy, pozaszkolny, reedukacyjny oraz łączący i integrujący wszystkie jego poziomy i formy. Zdaniem R. Dave'a, do składowych systemu, oprócz instytucji edukacyjnych i centrów formalnego i nieformalnego kształcenia, należy włączyć pozainstytucjonalne formy. Naukowiec ten podkreśla występowanie poziomej i pionowej integracji w systemie edukacji dorosłych. Szczególnie integracja pozioma, zgodnie z poglądem autora, zachodzi w obrębie dwóch obszarów: a) dom – sąsiedzi, miejscowe środowisko społeczne – ZMI – organizacje rekreacyjne, kulturalne, religijne i in., b) między przedmiotami nauczania a różnymi aspektami rozwoju człowieka (fizycznym, moralnym, intelektualnym) na różnych etapach jego życia. Właśnie integracja pozioma to związek pomiędzy kolejnymi etapami edukacji (przedszkolnym, szkolnym i poszkolnym); różnymi poziomami i przedmiotami na poszczególnych etapach; różnymi rolami społecznymi, które realizuje człowiek na poszczególnych etapach życiowej drogi; różnymi jakościowymi kategoriami rozwoju człowieka (szczególnie o „ponadczasowym charakterze”, np. rozwój fizyczny, rozwój intelektualny i in.).

Analiza systemu edukacji dorosłych pozwoliła O. Ogijence (2008) określić trzy podejścia do jego istoty: **jako** składnik systemu kształcenia ustawicznego; **jako** złożony system wielofunkcyjny socjo-pedagogiczny, mający na celu zaspokojenie podstawowych potrzeb edukacyjnych jednostki, a także potrzeb dotyczących kultury, jej samorozwoju, samorealizacji własnych istotnych sił i **jako** zestaw różnych programów społeczno-edukacyjnych, które spełniają potrzeby dorosłych; sieci instytucji edukacyjnych; społeczne wyniki działań edukacyjnych i warunki ich realizacji (s. 197).

Opis struktury systemu edukacji dorosłych można znaleźć w pracach słynnego polskiego naukowca T. Aleksandra (1992). Autor określa edukację dorosłych jako połączenie ukierunkowanych i organizowanych procesów edukacyjnych, zorientowanych na dorosłych, w treści których wyodrębnia się dwa podsystemy.

Pierwszym podsystemem jest kształcenie dorosłych, od szkół podstawowych dla dorosłych, po wyższe i podyplomowe instytucje edukacyjne. Drugim podsystemem jest edukacja pozaszkolna. Naukowiec ten dzieli drugi podsystem na dwa komponenty: pozaszkolne kształcenie zawodowe, pozaszkolne kształcenie ogólne.

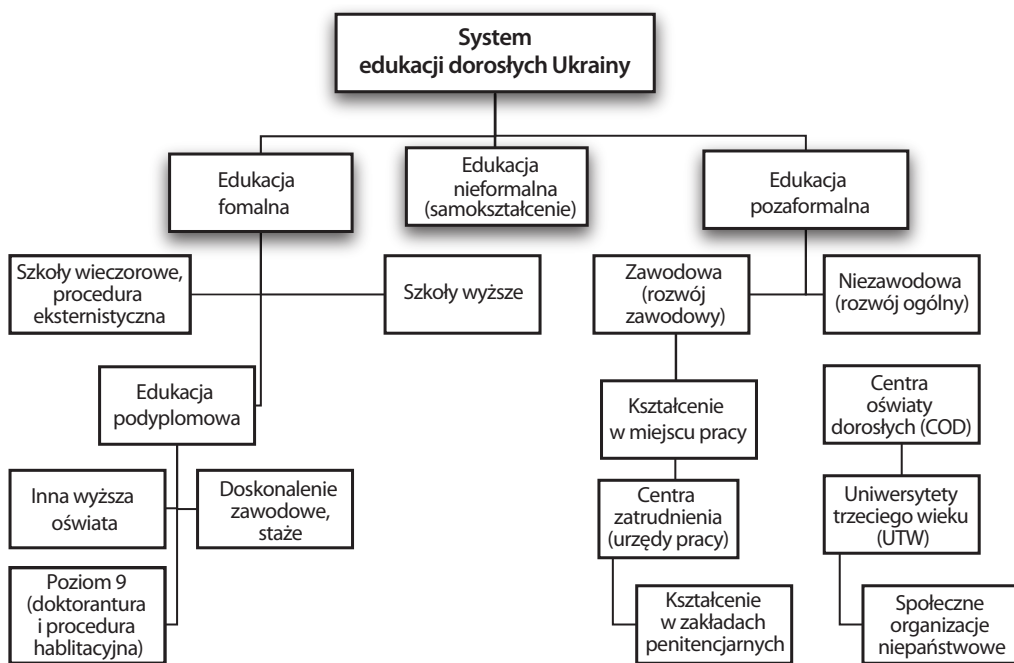
Nieco inną strukturę systemu edukacji dorosłych zaproponował inny polski badacz A. Urbanek (2000). Opierając się na badaniach D. Kidda i jego trzech obszarów kształcenia ustawicznego, autor przedstawił edukację jako trójwymiarową strukturę płaszczyzn: płaszczyznę pionową (oświata w poziomie) – czyli edukacja formalna; płaszczyznę poziomą (oświata w pionie) – czyli edukacja pozaformalna; płaszczyznę głęboką (samokształcenie) (oświata w głąb) – czyli edukacja informacyjna (informalna).

Opis systemu edukacji dorosłych Ukrainy

Według UNESCO system edukacji dorosłych składa się z trzech elementów, które można w pełni uznać za podsystemy systemu edukacji dorosłych.

System taki obejmuje edukację formalną (szkoła podstawowa, wykształcenie średnie ogólne, średnie wykształcenie zawodowe, szkolnictwo wyższe, edukacja po ukończeniu studiów); edukacja pozaformalna (planowana działalność edukacyjna o ogólnym kierunku kulturalnym i zawodowym poza oficjalnymi instytucjami edukacyjnymi) oraz informacyjna/społeczna/niefORMALNA forma edukacji (indywidualna aktywność poznawcza towarzysząca życiu codziennemu realizowana jest kosztem własnej aktywności jednostek w otaczającym środowisku kulturalnym i edukacyjnym).

Na podstawie tej definicji UNESCO można założyć, że na Ukrainie istnieją właściwie wszystkie formy edukacji dorosłych, które poprzez cechy strukturalne reprezentują dwa główne podsystemy (rys. 1):

Rys. 1. System edukacji dorosłych na Ukrainie

- 1) edukacja formalna – jako ustrukturyzowany system kształcenia ogólnego i przygotowania zawodowego, obejmujący kształcenie średnie ogólnokształcące, zawodowe, specjalistyczne, podyplomowe;

- 2) edukacja pozaformalna – której celem jest poszerzenie zakresu umiejętności i kompetencji poza edukacją formalną.

Formalna edukacja na Ukrainie jest tradycyjną formą, która jest przeprowadzana w instytucjach edukacyjnych zgodnie z planami i programami nauczania, a które odpowiadają programowi przygotowania ogólnoedukacyjnego i wymaganiom edukacyjnych charakterystyk zawodowych. Inne cechy charakterystyczne to: 1) zapewnienie systematycznego nabywania wiedzy, umiejętności i nawyków; 2) celowe działanie podmiotów procesu edukacyjnego; 3) udział specjalnie przygotowanej kadry pedagogicznej; 4) wydawanie powszechnie uznanego dokumentu o wykształceniu (dyplom, certyfikat).

Edukacja pozaformalna ma do spełnienia dwa cele, z których każdy ukierunkowany jest na:

- 1) rozwój zawodowy jednostki;
- 2) jej rozwój ogólny.

Można wyodrębnić takie rodzaje edukacji pozaformalnej jak: kształcenie ukierunkowane zawodowo i kursy ogólnokulturalne realizowane w ośrodkach kształcenia ustawicznego, ośrodkach kształcenia dorosłych, w salach wykładowych Towarzystwa „Wiedza”, w telewizji, różnych intensywnych kursach szkoleniowych, a także na uniwersytetach trzeciego wieku, które ostatnio zyskały znaczną popularność wśród odpowiedniej kategorii ludności.

Trzecim podsystemem edukacji dorosłych jest edukacja nieformalna lub samokształcenie. Uważamy jednak, że edukacja nieformalna (uczenie się nieformalne) jest nie tyle podsystemem, co narzędziem promującym skuteczność w osiągnięciu określonych wyników, zarówno w edukacji formalnej, jak i pozaformalnej. Bez samokształcenia, bez świadomej, niezależnej działalności edukacyjnej proces przyswajania – interioryzacja informacji i transformacji wiedzy – jest niemożliwy.

Jednakże struktura systemu edukacji dorosłych przedstawiona na rys. 1 jest, naszym zdaniem, nieco ogólna, uproszczona, schematyczna, nieodzwierciedlająca w pełni całej różnorodności treści oraz pełni rzeczywistych kierunków i nie uwzględnia predykcyjnych wektorów jej rozwoju. Do tego warto dodać brak związków strukturalno – logicznych, które pełnią łączącą funkcję i zabezpieczają stałość konstruktów i otwierają drogę do rozwoju.

Nasze wnioski formułujemy, odnosząc się do kompetentnego i strukturalnego podejścia do tworzenia systemu kształcenia dorosłych, który pozwoli odzwierciedlić wielopoziomowy charakter jego struktury. Uzasadnienie struktury systemu edukacji dorosłych na podstawie takiego podejścia akcentujemy dlatego, że:

- 1) edukacja dorosłych jest znaczącym podsystemem (komponentem) systemu kształcenia ustawicznego, w ramach którego istnieje stała interakcja podmiot – podmiot, mająca na celu rozwój ogólny i zawodowy jednostki, z uwzględnie-

- niem jej osobistych potrzeb, indywidualnych cech wynikających także z wymagań rynku pracy i perspektyw rozwoju technologii i przemian wewnętrznych;
- 2) jego nadrzędnym celem jest ukształtowanie człowieka, który świadomie, aktywnie, skutecznie uczestniczy we wszystkich sferach życia publicznego;
 - 3) system wymaga trwałych zmian determinowanych procesami zachodzącymi w społeczeństwie ukraińskim.

Z uwzględnieniem punktu widzenia określonego w projekcie ustawy Ukrainy „O edukacji dorosłych”, który został przyjęty przez Rząd Ukrainy w dniu 9 lutego 2022 r. (Rządowy projekt ustawy, 2021 r.), uważamy, że struktura krajowego systemu edukacji dorosłych powinna obejmować 8 bloków: 1) podstawowe kategorie podmiotu; 2) podrodziały; 3) kierunki; 4) cele społeczne; 5) mechanizmy organizacji działań edukacyjnych; 6) instytucje; 7) założyciele; 8) źródła finansowania.

Taka struktura systemu edukacji dorosłych odzwierciedla jego pewne właściwości.

W szczególności chodzi o następujące specyficzne cechy systemu edukacji dorosłych:

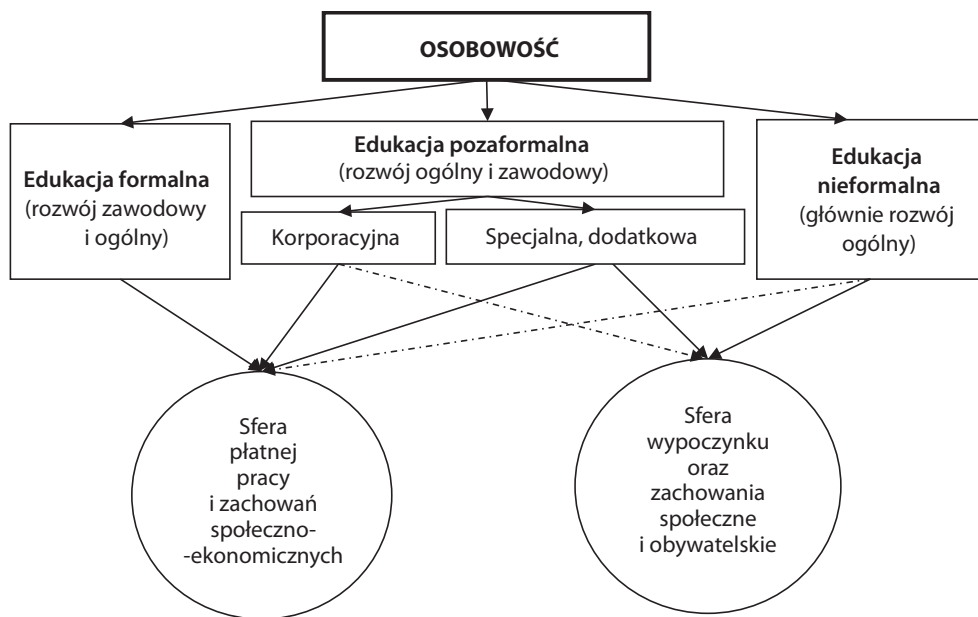
- 1) główny podmiot edukacji, konsument usług edukacyjnych – osoba dorosła;
- 2) podejście, zasady, cele, zadania i treści kształcenia ukierunkowane na dorosły podmiot uczący się;
- 3) występująca interakcja podmiotów procesu edukacyjnego: andragog – człowiek dorosły;
- 4) formy, metody, technologie kształcenia dorosłych;
- 5) kadra pedagogiczna przygotowana do pracy z dorosłymi;
- 6) mechanizmy zarządzania i źródła finansowania kształcenia dorosłych.

Należy dodać, że nabywanie i rozwijanie przez jednostkę kompetencji występuje w procesie ciągłego kształcenia poprzez interakcję różnych formalnych, nieformalnych i informacyjnych wpływów edukacyjnych, co potwierdza program DeSeCo (*Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations*) (Rychen, & Salganik, 2002).

Jak widać na rys. 2, edukacja formalna i pozaformalna stanowią ogniwa jednego łańcucha ciągłej edukacji człowieka i jego rozwoju przez całe życie. Są to złożone społeczno-pedagogiczne, wielofunkcyjne podsystemy, połączone ze sobą i mające na celu zaspokojenie podstawowych potrzeb człowieka w edukacji, kulturze, samorozwoju, samorealizacji własnych podstawowych sił. Ich wpływ wzmacnia edukacja informalna (informatyczna).

Edukacja formalna uwzględnia zarówno rozwój potencjału jednostki, jak i społeczeństwa jako całości. W odniesieniu do edukacji formalnej mamy tutaj do czynienia głównie z rozwojem kompetencji zawodowych; w ramach edukacji pozaformalnej chodzi o kształtowanie pozycji obywatelskiej i integracji społecznej. Oznacza to, że mówimy o tworzeniu kompetencji niezbędnych do komunikacji i współpracy, która to zyskuje priorytet równoległe z rozwojem umiejętności zawodowych.

Edukacja pozaformalna koncentruje się na specyficznych potrzebach edukacyjnych różnych grup społecznych, zawodowych, demograficznych i umożliwia psychologiczną ochronę przed destrukcyjnym wpływem społeczeństwa, ponieważ w procesie rozwijania własnej aktywności poznawczej osoba realizuje siebie, swoje pozytywne nastawienie do otaczającego go świata, własnej rodziny, innych ludzi.

Rys. 2. System edukacji dorosłych w rozwoju osobowości

Taki system edukacji dorosłych będzie odzwierciedlał procesy zachodzące w uczeniu się, reprezentując je przez pryzmat dwóch kierunków. Pierwszy – z punktu widzenia przedmiotu studiów – przejmuje inicjatywę w nawiązywaniu relacji, określa treść uczenia się, wchodzi w nowe połączenia, wychodzi poza codzienną konfrontację, natomiast drugi – dotyczy wpływu środowiska społecznego. Dlatego system stworzony na powyższych zasadach zapewni jego integralność i umożliwi wszechstronny rozwój jednostki, w szczególności rozwój niezbędnych kompetencji i dostosowania ich do zmieniających się warunków dnia dzisiejszego.

Biorąc pod uwagę ten punkt widzenia, podmiotowość funkcjonalną w systemie edukacji dorosłych należy rozpatrywać w trzech kontekstach:

1. Profesjonalnym – bowiem zapewnia kształtowanie potencjału kadrowego nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy, realizowanej w formalnym, nieformalnym podsystemie z obowiązkowym samokształceniem.
2. Adaptacyjnym – gdyż umożliwi przystosowanie różnych grup dorosłych do szybko zmieniającego się środowiska społecznego; przyczynia się do eliminacji zagrożenia desocjalizacji obywateli, którzy z jakiegoś powodu nie mieli dostępu

do formalnego systemu kształcenia zawodowego. Może odbywać się w formalnych i nieformalnych podsystemach.

3. Ogólnorozwojowym – bo przyczynia się do zaspokojenia różnych osobistych potrzeb edukacyjnych obywateli, na przykład szkolenia językowe, zdobywanie wiedzy psychologicznej, kulturowej i innej, kształtowanie umiejętności komunikacyjnych, umiejętności specjalnych itp.

Cechy współczesnego systemu edukacji dorosłych Ukrainy

Konkretyzując opis stanu edukacji dorosłych na Ukrainie, zaakcentujemy kilka spraw:

Po pierwsze. Uświadomienie sobie przemian, które zaszły w edukacji dorosłych Ukraińców, jest niemożliwe bez jej retrospektywnego przeglądu. Zazwyczaj uzasadnienia podstaw teoretycznych edukacji dorosłych na Ukrainie są tradycyjnie powiązane z zagranicznymi badaczami. Dlatego warto podkreślić, że Ukraina ma bogate doświadczenie historyczne w tym zakresie. Analiza i uogólnienia dorobku teoretycznego, badanie doświadczeń wynikających z praktycznej działalności H. Ałczewskiej, M. Gałuszczyńskiego, T. Łubencja, E. Medyńskiego, S. Rusowoja, S. Siropołka, J. Czepigi i in. świadczy o znaczeniu wkładu naszych rodaków w rozwój teorii i praktyki uczenia się dorosłych.

Ogólnie rzecz biorąc, w historii tworzenia i rozwoju edukacji dorosłych na Ukrainie naukowcy wyróżniają kilka okresów. Na przykład według L. Tymczuka są cztery. *Pierwszy okres (koniec XIX – początek XX wieku) – pojawienie się teorii i praktyki uczenia się dorosłych jako formy ruchu społecznego i edukacyjnego oraz edukacji pozaszkolnej. Drugi okres (początek – pierwsza połowa XX wieku) – aktywizacja pracy kulturalno-oświatowej i polityczno-oświatowej. Trzeci okres (lata 1950–1980) – okres radzieckiej koncepcji rozwoju systemu edukacji dorosłych, stworzenie jego podstaw naukowych. Właśnie w tym okresie został stworzony Naukowo-badawczy Instytut Oświaty Ustawicznej Dorosłych Akademii Pedagogicznych Nauk ZSRR. Czwarty okres (od końca XX wieku do chwili obecnej) – to jakościowo nowy, współczesny okres w historii edukacji dorosłych (Tymczuk, 2015).*

Po drugie. Obecny okres charakteryzuje się zauważalnym wzrostem znaczenia edukacji dorosłych jako integralnej części edukacji przez całe życie. Proces ten jest bezpośrednio związany z czynnikami społecznymi, psychologicznymi, pedagogicznymi, naukowo-technicznymi, gospodarczymi i innymi zmianami technicznymi i technologicznymi. Właśnie w tym czasie logiczne było powołanie Wydziału Kształcenia Zawodowego i Oświaty Dorosłych w Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy (2007 r.), w strukturę którego wszedł Instytut Oświaty Pedagogicznej i Oświaty Dorosłych NAPN Ukrainy (2007 r.). W 2017 roku Instytutowi nadano imię Iwana Zjaziuna). W 2016 roku Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy powołało Departament Szkolnictwa Wyższego i Edukacji Dorosłych, którego misją jest tworzenie i poprawa przestrzeni interakcji między instytucjami szkolnictwa wyższe-

go, uczestnikami procesu edukacyjnego i interesariuszami na rzecz rozwoju kapitału ludzkiego (Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy, 2020). W ramach Komitetu ds. Edukacji Dorosłych Rady Najwyższej Ukrainy powołano podkomisję do spraw Kształcenia Ustawicznego i Edukacji Pozaszkolnej.

W 2015 roku powstała publiczna spółka „Ukraińskie Stowarzyszenie Edukacji Dorosłych”, która jest członkiem Europejskiego Stowarzyszenia Edukacji Dorosłych. Należy dodać, że Ukraina podpisała umowę stowarzyszeniową z Unią Europejską, która stanowi między innymi, że państwo ukraińskie powinno działać na rzecz realizacji edukacji przez całe życie.

Znaczące osiągnięcia tego okresu obejmują stworzenie *Koncepcji rozwoju edukacji dorosłych* (Łukianowa, 2011) i przygotowanie jej drugiej uzupełniającej wersji (Łukianowa, 2016), a także wprowadzenie do Krajowej Klasyfikacji Zawodów – zawodu „andragog” (2018). Oznaczało to także początek uwzględniania badań naukowych w rozwiązywaniu problemów kształcenia różnych grup dorosłego społeczeństwa, co sprzyja kształtowaniu nowoczesnej andragogicznej szkoły naukowej.

W instytucjach szkolnictwa wyższego Ukrainy otwarto pierwsze katedry andragogiki, zajmujące się naukowo-teoretyczną analizą andragogiki jako nauki oraz uzasadnieniem optymalnych i skutecznych podstaw technologicznych edukacji dorosłych; do programu studiów na specjalnościach pedagogicznych włączono przedmiot *Podstawy andragogiki*.

Szczególnie istotna w tym okresie jest intensyfikacja działań na rzecz legislacyjnego wsparcia edukacji dorosłych. I tak, w ustawie Ukrainy „O oświacie” (2017 r.) zawarty został artykuł 18 „Kształcenie dorosłych”, który stanowi, że jest to element kształcenia ustawicznego potwierdzający prawo każdej dorosłej osoby do korzystania z edukacji ustawicznej, z uwzględnieniem jej osobistych potrzeb, priorytetów rozwoju społecznego oraz potrzeb gospodarki – określając przy tym jej formy i składowe. Do składników edukacji dorosłych zaliczono, w tej ustawie, oświatę poddyplomową, podwyższanie kwalifikacji, kształcenie zawodowe i rozwój zawodowy pracowników. Ustawa przewiduje istnienie wielu innych składników, w tym pojawienie się nowych. Następnym ważnym krokiem była decyzja o celowości przygotowania oddzielnej ustawy Ukrainy „O edukacji dorosłych”. W dniu 9 lutego 2022 r., Rząd Ukrainy przyjął projekt ustawy „O edukacji dorosłych”, Minister Edukacji i Nauki Ukrainy S. Szkarlet zaznaczył, że przyjęcie tej ustawy jest pierwszym krokiem w kierunku utworzenia wysokiej jakości systemu edukacji dorosłych, stworzenie warunków do efektywnej współpracy i realizacji prawa jednostek do ustawicznego kształcenia, z uwzględnieniem priorytetów rozwoju społecznego i potrzeb gospodarki.

Elementy istniejącego systemu edukacji dorosłych na Ukrainie

Przyjrzyjmy się teraz dokładniej poszczególnym elementom systemu edukacji dorosłych.

Kształcenie podyplomowe

Kształcenie podyplomowe jest integralną częścią systemu kształcenia dorosłych. Zapewnia ono ciągły rozwój zawodowy specjalistom różnych branż, stosownie do wymagań państwowej polityki oświatowej, zapotrzebowania pracodawców, a także konsumentów usług oświatowych. Zgodnie z art. 60 ustawy Ukrainy „O szkolnictwie wyższym” kształcenie podyplomowe jest prowadzone przez podyplomowe instytucje edukacyjne lub odpowiednie jednostki usytuowane w strukturze instytucji szkolnictwa wyższego i instytucji naukowych. Finansowanie kształcenia podyplomowego na Ukrainie odbywa się z budżetu państwa. Pracownicy dydaktyczni i naukowo-dydaktyczni doskonalą swoje umiejętności i odbywają staże na Ukrainie i za granicą co najmniej raz na pięć lat, z zachowaniem średniej pensji (Nyczkało, Łukianowa, 2021). W szczególnych przypadkach budżet państwa przewiduje przeznaczenie środków na doskonalenie zawodowe w ramach niektórych programów edukacyjnych.

Podstawowym zadaniem rozwoju kształcenia podyplomowego na Ukrainie, w kontekście zbliżenia do standardów ogólnoeuropejskich, jest określenie głównych kierunków i sposobów jego dalszego rozwoju, mających na celu zapewnienie wysokiego poziomu wykształcenia i kwalifikacji kadr, ich kształcenia, przekwalifikowania, doskonalenia zawodowego, staży, studiów podyplomowych i doktoranckich, zgodnie ze światowymi standardami. W oparciu o Uchwałę Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 21 sierpnia 2019 r. Nr 800 „Procedura doskonalenia zawodowego pracowników pedagogicznych i naukowo-pedagogicznych”, stworzone zostały warunki wstępne dla dywersyfikacji rynku usług edukacyjnych w systemie kształcenia podyplomowego i eliminacji sprzeczności między formalnym (z zapewnieniem stopni i kwalifikacji edukacyjnych i zwykle mającymi na celu spełnienie potrzeb szczebla państwowego, regionalnego, sektorowego, z finansowaniem budżetów odpowiednich poziomów) a nieformalnym kształceniem podyplomowym (zorientowanym na zaspokojenie osobistych potrzeb edukacyjnych uczniów, bardziej elastyczne, dynamiczne, zróżnicowane).

Kształcenie i doskonalenie zawodowe robotników

Zacznijmy od opisu rzeczywiście istniejącego formalnego i nieformalnego systemu. Zazwyczaj widzi się następujące jego elementy: podstawowe kształcenie zawodowe pracowników; przekwalifikowanie pracowników; doksztalcenie pracowników; podwyższanie kwalifikacji pracowników; podwyższanie kwalifikacji kadry kierowniczej i specjalistów.

Na Ukrainie istnieje 17 ministerstw i około 70 komitetów i służb władzy państwowej, które mają w swojej gestii zakłady przygotowujące i doskonalące menedżerów i specjalistów danej branży. Nowoczesny system przekwalifikowania i doskonalenia zawodowego obejmuje 5–10% populacji, co nie spełnia nawet standardów z czasów radzieckich. Dotyczy to także doskonalenia zawodowego nauczycieli, lekarzy, administracji, pracowników służb państwowych, częściowo – pracowników kultury, bibliotekarzy, pracowników socjalnych, których doskonalenie finansowane jest z budżetu państwa i budżetu okręgu.

Jednym z najtrudniejszych problemów w tym obszarze jest finansowanie kształcenia zawodowego, które w całości spoczywa na pracodawcach. Efektywny system wewnątrzzakładowego kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia zawodowego jest dostępny tylko w wielkich korporacjach. Kształcenie zawodowe realizowane jest w placówkach kształcenia zawodowego, w średnich i wyższych instytucjach zawodowych, w tym w ośrodkach kształcenia zawodowego państwowej służby zatrudnienia, w przedsiębiorstwach, instytucjach i organizacjach, niezależnie od formy własności, rodzaju działalności i zarządzania, lub bezpośrednio u pracodawców – reprezentujących stronę popytową na rynku pracy.

Według reprezentatywnych badań przeprowadzonych przez Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy koszty ukraińskich przedsiębiorstw poniesione na kształcenie zawodowe pracowników stanowią średnio 0,2% całkowitych kosztów pracy. Tymczasem doświadczenie konkurencyjnej działalności krajowych i wielu zagranicznych przedsiębiorstw wskazuje, że wydatki na szkolnictwo zawodowe powinny wynosić ponad 5% funduszu płac.

Finansowanie kształcenia zawodowego pracowników komplikuje szereg czynników, w szczególności niski stopień odpowiedzialności pracodawców za poziom profesjonalizmu i kwalifikacji pracowników, niechęć do wydawania na to pieniędzy; ekonomiczna niezdolność przedsiębiorstw do zapewnienia zaawansowanego szkolenia pracowników, zgodnie z potrzebami nowoczesnej produkcji; niska motywacja pracowników do podnoszenia poziomu zawodowego, brak systemu stymulującego awans zawodowy itp.

Niewielkie koszty na kształcenie zawodowe pracowników produkcyjnych wynikają również ze zmniejszenia liczby pracowników w zakładowych jednostkach szkolenia zawodowego, a także z braku odpowiedniego zainteresowania szefów organizacji szkoleniem zatrudnionych (Wolarska, 2015).

Obecnie praktycznie nie ma systemowych propozycji realizacji programów edukacyjnych dotyczących doskonalenia zawodowego różnych grup dorosłych, biorąc pod uwagę ich zawodowe i osobiste kulturalno-oświatowe potrzeby oraz ich możliwości i wiek. Dlatego system doskonalenia zawodowego powinien zostać stworzony niemal na nowo, co jest ważnym i pilnym zadaniem, którego nie wolno odkładać. Mówimy o kompleksie zagadnień o charakterze interdyscyplinarnym: stworzenie odpowiedniej bazy edukacyjnej i materialnej, opracowanie dokumenta-

cji dydaktyczno-programowej, przygotowanie specyficznej literatury do kształcenia i samokształcenia dorosłych, stworzenie warunków do doskonalenia i systematycznego rozwoju zawodowego kadry pedagogicznej dla tego systemu, a także zorganizowanie szerokiej współpracy międzynarodowej w zakresie tych problemów.

Szkolenie bezrobotnych

Zjawisko bezrobocia jest jednym z najpoważniejszych problemów współczesnego społeczeństwa. Na Ukrainie, po raz pierwszy, na poziomie legislacyjnym zaistnienie bezrobocia zostało potwierdzone w 1991 roku wraz z przyjęciem ustawy „O zatrudnieniu ludności”. We współczesnych warunkach kryzysu gospodarczego pojawił się niezbyt sprzyjający klimat dla sytuacji na krajowym rynku pracy. Przyczyną tego zjawiska jest długotrwały brak efektywności wykorzystania siły roboczej w minionym okresie, brak socjalno-ekonomicznych czynników motywacyjnych, które pozwalają pracownikowi otrzymywać, za swoją dobrą pracę – godziwe wynagrodzenie.

Według szacunków Ukraińskiej Izby Przemysłowo-Handlowej liczba bezrobotnych w 2021 roku wyniosła 2,5–2,8 mln obywateli (13,7–15,4% populacji), co było najwyższą liczbą w ciągu ostatnich 15 lat.

Biorąc pod uwagę sytuację demograficzną, społeczno-gospodarczą, która rozwinęła się w różnych regionach Ukrainy, możemy założyć, że zarówno w bliższej, jak i raczej odległej przyszłości problem bezrobocia jeszcze wzrośnie i doprowadzi do większego napięcia społecznego.

Kształcenie zawodowe bezrobotnych jest skutecznym mechanizmem rozwiązywania problemu bezrobocia. Szkolenia prowadzone są przez służbę zatrudnienia z uwzględnieniem wymagań rynku pracy i perspektyw rozwoju regionu, w tym działalności gospodarczej. Przy wsparciu państwowych służb zatrudnienia odpowiednia liczba zarejestrowanych bezrobotnych może, na koszt ogólnodostępnego Państwowego Funduszu Ubezpieczeń Społecznych Ukrainy, przejść proces kształcenia zawodowego, szkolenia przekwalifikującego, przysposobienia zawodowego oraz doskonalenia zawodowego.

W strukturze państwowej służby zatrudnienia znajduje się 11 ośrodków, w których odbywa się szkolenie bezrobotnych w różnym wieku i w kategoriach społecznych, w szerokim zakresie licencjonowanych zawodów i kierunków. Ogólnie rzecz biorąc, specjaliści są szkoleni w 95 zawodach zawodowych i ponad 240 kursach docelowych. W ostatnich latach wzrosła liczba bezrobotnych, którzy ubiegali się o studia w ośrodkach zatrudnienia, a także wzrosły koszty ich szkolenia. W 2021 roku planowane było wykorzystanie na te cele ponad 250 milionów griwien.

Rola pozaformalnej edukacji dorosłych we współczesnych realiach ukraińskich

Na obecnym etapie rozwoju społeczeństwa opartego na wiedzy wyraźnie wzrasta zapotrzebowanie na edukację pozaformalną. Jednym z czynników, które aktywnie wpływają na upowszechnianie się edukacji pozaformalnej na Ukrainie, jest two-

rzenie nowego rodzaju porządku, nowych wymagań dotyczących efektów uczenia się, edukacji, rozwoju osobistego. Dla naszego społeczeństwa, które znajduje się w przejściowym okresie kryzysowym, szczególne znaczenie ma system edukacji obywatelskiej i społeczno-politycznej dorosłych, którego rozwój odbywa się w ramach edukacji pozaformalnej. Dla Ukrainy znaczenie pozaformalnej edukacji dorosłych jest stymulowane przez wiele czynników, wśród których wiodącą rolę odgrywają: pilna potrzeba przygotowania dorosłej populacji do nowych warunków społeczno-ekonomicznych, zmniejszająca się liczba zatrudnienia, zwiększające się bezrobocie, zmniejszanie się poziomu dochodu na jednego mieszkańca, dezaktualizacja kwalifikacji dorosłej populacji i brak współcześnie niezbędnych umiejętności itp.

Obecnie tego rodzaju działalność edukacyjna z reguły nie jest finansowana ze środków państwowych i nie jest uważana za element współczesnej ukraińskiej edukacji, natomiast modernizacja edukacji krajowej koncentruje się na edukacji formalnej. Instytucje edukacji nieformalnej przez długi okres nie były uznawane za placówki oświatowe. Zazwyczaj na Ukrainie trudno znaleźć informacje statystyczne dotyczące nieformalnej edukacji dorosłych, a za pewne źródła informacji służą badania socjologiczne i marketingowe. Współczesna sfera edukacji pozaformalnej jest niejednorodna, rozległa, reprezentowana przez różne podmioty, które jednocześnie mają różne cele, a do ich osiągnięcia stosują różne podejścia i różne zasady.

Dziś stosunek do tego rodzaju działalności edukacyjnej na Ukrainie zmienia się w pozytywnym kierunku i to zarówno ze strony zwykłych obywateli, jak i przedstawicieli instytucji państwowych oraz samorządowych. Ponadto daje się zauważyć osłabienie opozycji i sprzeciwu edukacji formalnej wobec pozaformalnej edukacji. Pojawia się świadomość, że edukacja pozaformalna powinna zajmować wiodącą pozycję, podczas gdy edukacja formalna jest tylko pierwszym krokiem i warunkiem wstępnym dalszej edukacji przez całe życie.

Możemy stwierdzić fakt stopniowego zwracania uwagi na organizacyjne, strukturalne i metodologiczne wsparcie edukacji pozaformalnej dorosłych, znaczne rozszerzenie jej dostępności i możliwości. W szczególności jednym z ważnych kroków w promowaniu edukacji pozaformalnej jest próba stworzenia mechanizmów rozpoznawania jej wyników. Przy czym nie dotyczy to uznawania wyników edukacji akademickiej, jak i nawyków zdobytych poza granicami edukacji formalnej. Dlatego dotychczas nie ma opracowanego mechanizmu rozpoznawania wyników edukacji pozaformalnej na poziomie państwowym. Wyjątkiem są zawody kucharza (3–6 kategoria); spawacza (6–8 kategoria) (I–III poziom kwalifikacji) i strażnika (1–2 kategoria). Ministerstwo Polityki Społecznej Ukrainy nadało uprawnienia do potwierdzania kwalifikacji trzem instytucjom. Zgodnie z danymi Państwowej Służby Zatrudnienia Ukrainy, na przestrzeni lat 2016–2019 z tej możliwości skorzystało blisko 200 osób (Balaniuk, 2020).

Pośród placówek i form funkcjonujących w obszarze edukacji pozaformalnej, które ostatnio są najbardziej znane i rozpowszechnione na Ukrainie, należy wymienić

Centra Edukacji Dorosłych (COD); edukację osób starszych; działalność organizacji pozarządowych.

Centra Edukacji Dorosłych

Misja edukacyjna centrów ma swoje korzenie w ideach Oświecenia i można ją odnaleźć w uniwersalnych zasadach praw człowieka. Misja społeczna centrów edukacji dorosłych jest określana przez państwo i realizowana przez społeczności lokalne. Z reguły centra edukacji dorosłych są częścią systemu usług publicznych. Działalność współczesnych centrów edukacji dorosłych, jakie tworzone są na Ukrainie, ukierunkowana jest na złożenie obywatelom dostatecznie szerokich propozycji w zakresie edukacji uzupełniającej: od programów ukierunkowanych zawodowo do kursów o charakterze kulturalnym, o tematyce politycznej i dozwolonych imprez.

Jako instytucje edukacji pozaformalnej dostawcy lub stowarzyszenia dostawców usług edukacyjnych COD-y są ośrodkami integracji społecznej obywateli, które pomagają im opanować nowe role społeczne, promować ich rozwój osobisty i zawodowy, a także rozwój wspólnot, wzmacniając ich potencjał edukacyjny i społeczno-kulturowy. Na Ukrainie COD-y są placówkami prywatnymi lub stanowią własność komunalną, funkcjonują jako osoby prawne, stowarzyszenia, jednostki publiczne, charytatywne organizacje itp.

Obecnie we wszystkich regionach Ukrainy istnieją centra edukacyjne dla różnych kategorii dorosłych, z których zdecydowana większość współdziała i współpracuje z innymi instytucjami edukacyjnymi i kulturalnymi dla młodzieży i dorosłych, organizacjami publicznymi i innymi.

Uczenie się dorosłych w tych centrach ma na celu nieformalne nabywanie kompetencji, charakteryzuje się pewnym zakresem propozycji edukacyjnych, różnorodnymi tematami, formami działań edukacyjnych oraz umożliwia interakcję i współpracę z innymi instytucjami edukacyjnymi i kulturalnymi dla dorosłych. Usługi edukacyjne dla dorosłych w centrach są świadczone z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb edukacyjnych, a ważną rolę odgrywa również bliskość miejsca nauki.

Edukacja osób starszych

Na Ukrainie, podobnie jak w wielu krajach rozwiniętych, liczba osób starszych wzrosła w ostatnich dziesięcioleciach. Tendencja o ogólnym starzeniu się społeczeństwa została potwierdzona podczas kompleksowego badania prognozy demograficznej Ukrainy w okresie do 2050 roku. Obecnie Ukraina pod względem udziału ludności w wieku 60+ znajduje się wśród 30 najstarszych krajów na świecie, zajmując 25–26 miejsce (razem z Norwegią).

W 2011 roku Ministerstwo Polityki Społecznej Ukrainy wydało zarządzenie nr 326 z dnia 25.08.2011 r. „O wprowadzeniu służby społecznej i pedagogicznej „Uniwersytet Trzeciego Wieku”, w którym zawarto zalecenia metodologiczne dotyczące organizacji służby społecznej i pedagogicznej „Uniwersytet Trzeciego

Wiek" w terytorialnych centrach służby społecznej (Zarządzenie Ministerstwa). Realizacja usługi powinna zapewnić stworzenie odpowiednich warunków do promocji wszechstronnego rozwoju osób starszych; reintegrację tych osób z aktywnym życiem społeczeństwa, a także pomoc osobom starszym w dostosowaniu się do współczesnych warunków życia poprzez opanowanie nowej wiedzy. Innowacyjne projekty mające na celu praktyczne wdrożenie zasady uczenia się przez całe życie działają już w wielu miastach Ukrainy.

Oprócz uniwersytetów trzeciego wieku na Ukrainie działają instytucje edukacji gerontologicznej: szkoły publiczne, kluby dyskusyjne, grupy projektowe, centra edukacji gerontologicznej, instytucje doradcze, warsztaty twórcze, techniczne, sportowe, zdrowotne, rehabilitacyjne, kursy komputerowe, wykłady, ośrodki przekwalifikowania dla starszych pracowników itp. Programy edukacyjne dla osób trzeciego wieku są realizowane przez instytucje szkolnictwa wyższego i średniego, szkoły miejskie, wiejskie, biblioteki, instytucje i organizacje kulturalne i edukacyjne oraz inne instytucje w różnych regionach Ukrainy.

W styczniu 2018 roku Gabinet Ministrów Ukrainy swoim zarządzeniem zatwierdził Strategię Polityki Państwa w sprawie Zdrowej i Aktywnej Długowieczności Ludności w okresie do 2022 roku (Zarządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy nr 10-r, z 2018 r.). Dokument ten przewiduje kompleksowe działania wspierające osoby starsze, zapewniające ich aktywny udział w życiu społecznym, poprawiające jakość życia, chroniące ich prawa.

Na Ukrainie edukacja osób trzeciego wieku staje się coraz ważniejsza, ale jej instytucjonalizacja i rozwój utrudnione przez szereg określonych czynników, z których najważniejsze to: brak ram regulacyjno-prawnych, które uniemożliwiają wdrożenie w praktyce odpowiednich środków na rzecz edukacji osób starszych; brak instytucji odpowiedzialnej za organizację i koordynację edukacji gerontologicznej, która przyczyniłaby się do koordynacji projektów edukacyjnych i programów szkoleniowych dla osób starszych; brak odpowiedniej literatury pedagogiczno-metodologicznej; brak systemu szkolenia menedżerów, andragogów, gerentologów i innych specjalistów w zakresie gerontoedukacji; nierozwiązane są także kwestie finansowania (Łukianowa, 2021).

Organizacje pozarządowe

Tradycyjnie organizacjami publicznymi zajmującymi się edukacją dorosłych na Ukrainie zawsze były Towarzystwo „Wiedza” Ukrainy i Towarzystwo „Prooswita”. Obecnie liczba nowych edukacyjnych organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, które zajmują się edukacją i szkoleniem różnych kategorii dorosłych na Ukrainie, stale rośnie. Jednak wszystkie działają w różny sposób. Dlatego istniała potrzeba stworzenia centrum koordynacyjnego, które zjednoczyłoby wszystkich zainteresowanych promocją i rozwojem edukacji dorosłych, nawiązało owocną współpracę i wzajemną pomoc tych organizacji publicznych ze strukturami państwowymi

i rządowymi. Takim ośrodkiem była publiczna instytucja znana jako „Ukraińskie Stowarzyszenie Edukacji Dorosłych” założone 13.05.2015 roku. Celem tej organizacji jest rozwój systemu edukacji dorosłych na Ukrainie, tworzenie społeczeństwa uczącego się, a także promowanie i wspieranie pozaformalnego kształcenia dorosłych, współpracy międzynarodowej, szkolenia i wsparcia specjalistów pracujących w dziedzinie edukacji dorosłych.

Wnioski

W wyniku ewolucji systemu edukacji dorosłych na Ukrainie rozwinął się pewien konglomerat różnych form i metod, instytucji i dostawców, podejść i technologii, których nie można jeszcze nazwać kompletnym podsystemem systemu kształcenia ustawicznego. Na razie edukacja dorosłych jest złożoną formacją społeczno-ekonomiczną i społeczno-kulturową, zawiera zestaw komponentów różniących się celami, organizacją i przyporządkowaniem.

Obecnie Ukraina zachowuje dość stare i nieefektywne mechanizmy zarządzania i finansowania edukacji dorosłych, co prowadzi do nierównych szans zarówno dla chcących korzystać z tej usługi edukacyjnej, jak i jej organizatorów. Widoczny jest brak konsekwentnej polityki państwa i koordynacji w dziedzinie oświaty dorosłych. Brak oficjalnej polityki w zakresie zbierania danych statystycznych dotyczących zarówno liczby uczestników edukacji dorosłych, jak i prowadzących ten rodzaj działalności. Nieobecne jest także systemowe przygotowanie nauczycieli do pracy z dorosłymi.

Nowoczesny system edukacji dorosłych na Ukrainie jest na drodze do ostatecznego ukształtowania i kompletności jego komponentów. Edukacja ta ma nabrać społeczno-państwowego charakteru i obejmować rzeczywiste wpływy edukacyjne w granicach formalnej i nieformalnej oświaty w celu rozwoju, wsparcia, adaptacji dorosłych na różnych etapach ich życia. Jednocześnie pojawiła się pewna sprzeczność. I tak, z jednej strony, współczesne technologie kształcenia dorosłych, innowacyjne źródła informacji, środki przekazu, a także swoboda wyboru własnej trajektorii, tempa, form i metod uczenia się stwarzają niemal nieograniczone możliwości zaspokajania potrzeb edukacyjnych i ciągłego rozwoju człowieka. Z drugiej strony takie możliwości nakładają nową odpowiedzialność, jaką wcześniej przejmowało państwo, a obywatele nie zawsze są gotowi do przyjęcia tego rodzaju odpowiedzialności.

Finansowanie edukacji dorosłych realizowane jest z budżetu państwa Ukrainy, przy wsparciu ukraińskich i zagranicznych organizacji, osób fizycznych. Jednocześnie wydatki na kształcenie dorosłych nie są „wydatkami chronionymi”, czyli można je zmniejszyć, a obecne procedury i mechanizmy finansowania nie zapewniają równych szans wszystkim podmiotom edukacyjnym świadczącym usługi edukacyjne dla dorosłych, niezależnie od ich formy własności.

System edukacji dorosłych na Ukrainie zyskuje coraz większe znaczenie we współczesnym społeczeństwie. Jego wiodącymi cechami na początku XXI wieku stały się:

wdrożenie systematycznego podejścia; rozwój w kontekście procesów globalizacji i integracji; uczenie się przez całe życie, rozpowszechnianie, dywersyfikacja treści, form i metod, przekształcanie ustalonych struktur i podmiotów prowadzących kształcenie dorosłych; powiązanie zadań priorytetowych z procesami globalizacji i informatyzacji społeczeństwa; szkolenie bezrobotnych; europejska i międzynarodowa współpraca i integracja; wpływ przemian społeczno-gospodarczych na strukturę, zadania i treść kształcenia dorosłych; wprowadzenie technologii informacyjnych do edukacji dorosłych; wzmocnienie funkcji ochrony socjalnej jednostki.

Największymi problemami w edukacji dorosłych, które wymagają natychmiastowego rozwiązania, jest opracowanie odpowiedniego zestawu środków regulacyjnych i prawnych; również ważne jest opracowanie kryteriów dotyczących potrzeb, planowania, kontroli, sprawozdawczości, a także analiza międzynarodowych doświadczeń dotyczących edukacji dorosłych; opracowanie mechanizmów uznawania i certyfikacji dokumentów zdobytych w edukacji pozaformalnej i informalnej dorosłych.

Bibliografia

1. Aleksander T. (1992), *Pozaszkolna edukacja ogólnokształcąca dorosłych: przeszłość – terażniejszość – przyszłość*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
2. Cropley A., Dave R. (1978), *Kształcenie ustawiczne i szkolenie nauczycieli*, Pergamon, Hamburg.
3. Dave R.N. (1976), *Podstawy edukacji przez całe życie: niektóre aspekty metodologiczne*, Pergamon, Hamburg.
4. Nordhaug O. (1991), *System edukacji cieni: rozwój badań nad dorosłymi*, Norwegian University Press, Oslo.
5. Okoń W. (1975), *Słownik pedagogiczny*, Państw. Wydaw. Nauk, Warszawa.
6. Półturzycki J. (1981), *Tendencje rozwojowe kształcenia ustawicznego*, PWN, Warszawa.
7. Półturzycki J. (1993), *Przemiany i perspektywy edukacji dorosłych*. „Edukacja Dorosłych”, 1, 19.
8. Rubenson K. (2006), Nordycki model uczenia się przez całe życie. *Porównaj*, 36 (3), 327–341.
9. Rychen D.S., Salganik L.H. (2002), *Definicja i dobór kompetencji: podstawy teoretyczne i koncepcyjne*. Szwajcarski Federalny Urząd Statystyczny, Neuchatel.
10. Urbanek A. (2000), *Edukacja dorosłych w Polsce u progu XXI wieku*. „Edukacja Dorosłych”, 3, 47–58.
11. Wojciechowski K. (1962), *Pedagogika dorosłych*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa.
12. Balaniuk Y. (2020), *Na Ukrainie zaczęły uznawać samokształcenie*. Adres internetowy: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/06/5/7254524/>
13. Wolarska O.S. (2015), *Przygotowanie zarejestrowanych bezrobotnych i studentów jednostek edukacyjnych przedsiębiorstw, organizacji, instytucji: aspekty teoretyczne i metodologiczne*, Horyzonty, Zaporozże.
14. Prawo Ukrainy „O edukacji” (2017, 5 września). Adres internetowy: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
15. Łukianowa L.B. (2016), *Koncepcja rozwoju edukacji dorosłych na Ukrainie*. Zobacz 2: DKS-Center LLC, Kijów.
16. Łukianowa L. (2020), *Edukacja dorosłych: strategie rozwoju i nowoczesne praktyki w krajowej i zagranicznej przestrzeni edukacyjnej: monografia*. K.: Yurka Lyubchenko Sp. z o.o.

17. Łukianowa L. (2021), *Koncepcja działalności uniwersytetów trzeciego wieku*, View-vo LLC "Yurka Liubchenko", Kijów.
18. 326 25.08.2011 Zarządzenie Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy z dnia 25 lipca 2011 r. Nr 326 "O wprowadzeniu służby socjalno-pedagogicznej "Uniwersytet trzeciego wieku" Adres internetowy: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0326739-11#Tekst>
19. Narodowa Strategia Rozwoju Edukacji na Ukrainie do 2021 roku: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
20. Nichkalo N.G., Lukyanova L.B., Sorochan, T.M., Anishchenko, O.V. (2021), *Kształcenie dorosłych jest integralną częścią kształcenia ustawicznego. Krajowy raport na temat stanu i perspektyw rozwoju edukacji na Ukrainie: monografia*. Kijów, CONWY PRINT, 2021. – P. 87–98 URL:<https://doi.org/10.37472/NAES-2021>
21. Ogijenko O.I. (2008). *Trendy w rozwoju edukacji dorosłych w krajach skandynawskich*. Sumy: Hellas-S.
22. Zarządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy nr 10-r: O zatwierdzeniu Strategii Polityki Państwa w sprawie Zdrowej i Aktywnej Długowieczności Ludności na okres do 2022 roku. (2018). ADRES URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-derzhavnoyi-politiki-z-pitan-zdorovogo-ta-aktivnogo-dovgolittya-naselennya-na-period-do-2022-roku>
23. Rządowy projekt ustawy o edukacji ustawicznej dorosłych (2021). Adres internetowy: <https://www.kmu.gov.ua/aktualnoci/uryad-pidtrimav-zakonoproekt-shchodo-osvitchlya-doroslih>

prof. Larysa Lukianowa

Dyrektor Instytutu Pedagogiki i Edukacji Dorosłych

im. Iwana Zjaziuna Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, Kijów

Tłumaczenie z języka Ukraińskiego **dr hab. Franciszek Szlosek**, prof. APS